

Dokumentnamn
Beslut
Beslutsdatum
2023-01-30

Diarienummer
Ö 1-2023/3.1

Klagande

Uppsala universitet

Överklagat beslut

Etikprövningsmyndighetens beslut den 11 november 2022, dnr 2022-04290-01, se Bilaga

Projekttitel

Alkoholbrukande föräldrar: Exponeringens effekter i en större psykosocial kontext

Saken

Prövning enligt lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor (etikprövningslagen)

Överklagandenämndens beslut

Överklagandenämnden för etikprövning godkänner den forskning som avses i ansökan avseende delstudie 1. Överklagandenämnden ändrar inte det överklagade beslutet i övrigt.

Bakgrund

Syftet med projektet är att i två delstudier undersöka hur föräldrarnas alkoholkonsumtion påverkar barnens psykosociala uppväxtmiljö, hänsyn taget till bl.a. föräldrastil, föräldrarnas mentala hälsa, individuella personlighetsskillnader hos barnen, socioekonomisk status och demografiska variabler. Tanken är att bättre förstå mekanismerna som kopplar barns upplevda alkoholkonsumtion hos föräldrar med upplevelsen av föräldraskapet, effekter på den psykosociala kontext som barnet lever i, samt barnets välmående, styrkor och svårigheter. I den första delstudien ska 16–24 forskningspersoner, 18–25 år, rekryteras via sociala medier och annonsering på anslagstavlor vid Uppsala universitet. Forskningspersonerna representerar unga vuxna, som inte längre är i ett beroendeförhållande till någon vårdnadshavare och förväntas ha hunnit få ett perspektiv på sin uppväxt. Dessa personer intervjuas och intervjuerna spelas in. Ljudinspelningarna och videofilmerna kodas. Denna delstudie syftar till att identifiera vilka faktorer, negativa eller skyddande, som kan förekomma tillsammans med föräldrars alkoholkonsumtion.

Den andra delstudien bygger på resultaten från den första studien och omfattar barns upplevelser av alkoholkonsumtion i hemmet. I en enkätundersökning riktad till barn undersöks upplevelser av föräldrarnas föräldrastil, skolunderbyggnad och mentala hälsa. Syftet är att identifiera vilka mekanismer som ligger till grund för negativa effekter förknippade med föräldrars alkoholkonsumtion. För att genomföra denna del av projektet är planen att kontakta rektorer i Uppsala och Heby kommun vid skolor där årskurs 6 och/eller 7 till 9 finns representerade. Rektorerna ska därefter förmedla kontakt till aktuella klasslärare som informeras om studien och ombesörjer att totalt ca. 1 000 elever (12–16 år enligt forskningsplanen för fackmän; 15–18 år enligt ansökan, bil. 1), under skoltid fyller i en enkät om sina hemförhållanden, eget välmående och föräldrarnas alkoholvanor. Inga personuppgifter samlas in; endast skola, klass, och de demografiska uppgifter som

Postadress

Överklagandenämnden för etikprövning
c/o Vetenskapsrådet
Box 1035
101 38 Stockholm

Besöksadress

Hantverkargatan 11 B

Telefon

08-546 77 610 vxl

E-post

kansli@onep.se

Webbplats

www.onep.se

Dokumentnamn
Beslut
Beslutsdatum
2023-01-30

Diarienummer
Ö 1-2023/3.1

uppges av forskningspersonen registreras. Planen var initialt att informera vårdnadshavarna om studien, men att inte inhämta deras samtycken rörande deras barns ev. deltagande i studien.

Etikprövningsmyndigheten begärde en komplettering i vilken informationen till vårdnadshavare i delstudie 2 avlägsnats då forskningspersonerna var över 15 år. Dessutom ville myndigheten att ett nytt rekryteringsförfarande skulle övervägas för att undvika onödig datainsamling. Ansökan avslogs därefter med motiveringen att det inte är etiskt försvarbart att samla in denna typ av känsliga uppgifter genom en anonym enkät ifrån en sårbar grupp forskningspersoner samt att frågorna i enkäten kan upplevas som integritetskränkande och ge upphov till svåra känslor och obehag. En beredskap för att fånga upp sådana situationer ansågs nödvändig, men omöjligt att implementera när deltagarna är anonyma. Studien ansågs också onödigt stor då 1 000 elever ska undersökas för att sedan enbart använda sig av data rörande ca. 200 elever. Etikprövningsmyndighetens sammantagna bedömning var att risken för forskningspersonerna överväger nyttan med forskningsstudien.

Klaganden anför att forskningspersonerna i delstudie 2 måste ange en e-postadress eller ett mobiltelefonnummer för att ha en chans att vinna biobiljetter. Dessutom kan de eventuellt bli föremål för korta uppföljningsintervjuer för en mindre ersättning. Genom detta förfarande kan elever vilkas svar väcker oro kontaktas och erbjudas vägledning. Detta ska ske efter samråd med en legitimerad psykolog som nu är knuten till projektet. De 800 forskningspersoner som inte har alkoholrelaterad problematik i hemmet ska ingå i studien som en referenspopulation.

Skäl för beslutet

Huvudregeln i etikprövningslagen när det gäller informerat samtycke är att forskning får utföras bara om forskningspersonen har lämnat ett samtycke som har föregåtts av information. Forskningspersonen ska informeras om den övergripande planen för forskningen, syftet med forskningen, de metoder som kommer att användas, de följder och risker som forskningen kan medföra, vem som är forskningshuvudman, att deltagande i forskningen är frivilligt, och forskningspersonens rätt att när som helst avbryta sin medverkan (16–17 §§). I den första delstudien ska vuxna forskningspersoner över 18 år ingå. Då dessa personer själva kan besluta om sitt eventuella deltagande i projektet och lämna informerade samtycken, finner Överklagandenämnden att delstudie 1 kan godkännas.

Vad gäller delstudie 2 är planen att utförligt informera klasslärarna om studien, men inte vårdnadshavarna. För forskningspersoner under 18 år gäller enligt etikprövningslagen, att om forskningspersonen har fyllt 15 år men inte 18 år och inser vad forskningen innebär för hans eller hennes del, ska han eller hon själv informeras om och samtycka till forskningen (18 §). I sådant fall ska alltså informationen lämnas till och samtycke hämtas in från forskningspersonen själv. Vårdnadshavarna behöver då inte informeras. Detta innebär att det vid forskning, i takt med ett barns stigande ålder och utveckling, hänsyn tas till barnets egen vilja. Det innebär också att angelägen forskning kan komma till stånd även i sådana fall där frågan om deltagande, på grund av forskningens natur, kan vara känslig ur integritetssynpunkt för den underårige gentemot vårdnadshavarna. För forskningspersoner som inte har fyllt 15 år, och forskningspersoner som är

Dokumentnamn

Beslut

Beslutsdatum

2023-01-30

Diarienummer

Ö 1-2023/3.1

mellan 15 och 18 år men som inte är tillräckligt mogna för att inse vad forskningen kan innebära för deras del är det vårdnadshavarna som ska informeras och ge sitt samtycke till forskningen. Om barnet står under vårdnad av två vårdnadshavare bestämmer de tillsammans (6 kap. 13 § föräldrabalken). Båda vårdnadshavarna ska då informeras och samtycka till forskningen. Forskningspersonen själv ska alltid informeras så långt det är möjligt mot bakgrund av hans eller hennes ålder och mognad. Trots vårdnadshavarnas samtycken får forskningen inte utföras om en forskningsperson som är under 15 år inser vad den innebär för hans eller hennes del och motsätter sig att den utförs. Då studiedesignen innebär att spårbara barn under 15 år ska ingå i delstudie 2, utan vårdnadshavarnas vetskap om detta, är Överklagandenämndens mening att denna del av projektet inte kan anses etiskt försvarbar. Det bedöms heller inte etiskt försvarbart att utföra forskning med personer mellan 15–18 år. Överklagandenämnden ändrar därför inte det tidigare beslutet avseende delstudie 2.

Sammanfattningsvis innebär detta att Överklagandenämnden godkänner den forskning som avses i delstudie 1, men inte ändrar det tidigare beslutet avseende delstudie 2.

Överklagandenämndens beslut får enligt 37 § etikprövningslagen inte överklagas.

Detta beslut har fattats av Eva Lindeblad, Yvonne Lundberg Giwercman (föredragande), Kjell Asplund, Ingemar Engström, Sten-Åke Stenberg, Ulf Ekberg och Camilla Lif. Vid den slutliga handläggningen har dessutom ersättarna Lars Dahlstedt, Gert Helgesson, Christina Eintrei, Johan Norell Bergendahl och Stina Holmlund Kelly samt kanslichefen Jörgen Svidén, administrativa sekreteraren Katarina Gate Lundgren och juristerna Annika Jäderlund och Johanna Sjöcrona deltagit.

På Överklagandenämndens vägnar

Eva Lindeblad
Ordförande